

Лекція

Психологічна характеристика особистості педагога

Підготувала: викладач Верховська О.А.

План

1. Поняття психологічної культури педагога. Психологічна грамотність і психологічна компетентність. Психологічна структура особистості людини.
2. Психологічні вимоги до особистісних і професійних якостей педагога. Спрямованість особистості педагога та мотивація до педагогічної діяльності. Придатність, готовність та включеність як складники відповідності педагога професійній діяльності.
3. Типи педагогів та індивідуальні стилі педагогічної діяльності.

Література:

1. Власова О.І. Педагогічна психологія: [навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Власова О.І. – К: «Либідь», 2005. – 400 с.
2. Педагогічна психологія: навчальний посібник / [Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В.]. – К: Центр учбової літератури, 2012. – 168с.
3. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: [навчальний посібник] / Поліщук В. М. – Вид. 3-тє, виправ. – Суми: Університетська книга, 2010. – 352с.
4. Савчин М. В. Педагогічна психологія: [навчальний посібник] / Савчин М. В. – К: «Академвидав», 2007. – 424с.

- **Ключові слова:** педагогічна культура, психологічна культура, психологічна грамотність, психологічна компетентність, придатність до педагогічної діяльності, готовність до педагогічної діяльності, включеність у педагогічну діяльність, психофізіологічні властивості, особистісні якості, стиль педагогічної діяльності.

Домашнє завдання:

- - опрацювати лекцію;
- - скласти психологічний словник з ключових слів теми;
- - завдання для самостійного опрацювання:
- ознайомтеся та зробіть порівняльну характеристику класифікацій необхідних для педагога професійних здібностей за В. А. Крутецьким, Н. В. Кузьміною та М. О. Аміновим;
- - підготуватися до практичного заняття (див. Інструкція до практичного заняття «Психологічна характеристика особистості вихователя ЗДО»).

Питання та завдання для самоконтролю:

- 1. В чому полягає основна відмінність психологічної культури людини від педагогічної?
- 2. Яка спрямованість особистості має бути притаманна вихователю дошкільного закладу?
- 3. Що відрізняє професію типу «людина — людина» від професій інших типів? 4. Якою буває мотивація до педагогічної діяльності?
- 5. Чи може педагог з меланхолічним типом темпераменту бути ефективним? Поясніть свою думку.
- 6. Який стиль педагогічної діяльності є найбільш ефективним у роботі з дітьми дошкільного віку? Чому?

1. **Поняття психологічної культури педагога. Психологічна грамотність і психологічна компетентність. Психологічна структура особистості людини.**

Психологічна культура є відносно новим поняттям у психології, яке з'явилося у 70-х роках ХХ століття, хоча і має доволі тривалі історичні передумови виникнення і розвитку. Її потрібно відрізнити від педагогічної культури, у якій втілено духовні цінності навчання і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, педагогічні здібності, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах. Часто ці два поняття розглядають комплексно, вживаючи терміни «психолого-педагогічна культура», «психолого-педагогічна компетентність» тощо. Однак доцільніше було б їх все-таки розділити, щоб зрозуміти сутність кожного з них глибше.

- **Психологічна культура** — це якісно-професійна характеристика особистості людини, в основі якої — система усвідомлених спеціальних психологічних цінностей, що творчо використовуються та примножуються в процесі професійної діяльності.

- У генезисі психологічної культури людини виділяють три основних рівня: психологічну грамотність (певний мінімум психологічних знань і умінь); психологічну компетентність (вміння застосувати психологічні знання на практиці); зрілу психологічну культуру (розвинений механізм особистісної саморегуляції).

Крім того, у структурі психологічної культури людини виокремлюють різні компоненти (когнітивний, рефлексивно-перцептивний, афективний, вольовий, комунікативний тощо).

Психологічна культура педагога відображає психологічну характеристику його особистості.

• Психологічні якості особистості, які необхідні педагогу, можна розуміти на основі виокремленої **К. К. Платоновим структури особистості людини**. Відповідно до його схеми **структура особистості складається з чотирьох ієрархічно організованих підструктур:**

• **Четверта, нижча, в основному біологічно обумовлена підструктура** містить темперамент, вікові, статеві властивості, на які неможливо вплинути соціальними засобами.

• **Третя підструктура складається з індивідуальних особливостей** психічних процесів, сформованих шляхом вправлянь на основі біологічних задатків.

• **Друга підструктура — це досвід**, що містить знання, навички, уміння і звички, набуті шляхом навчання.

• **Перша, вища підструктура виключно соціально обумовлена** і містить спрямованість, мотиваційну сферу, моральні якості та інші особливості, що формуються шляхом виховання.

І. О. Зимня виділяє три складники відповідності психологічних характеристик людини діяльності педагога:

- 1) Придатність** відображає те, чи може в індивіда в принципі бути сформована психологічна відповідність вимогам тієї чи іншої професійної діяльності.
- 2) Готовність до педагогічної діяльності** є особистісною характеристикою і містить якості, що формуються з досвідом: професійну компетентність, світоглядну зрілість.
- 3) Включеність у взаємодію з іншими людьми, в педагогічне спілкування** виявляє третій аспект відповідності людини діяльності педагога. Вона припускає легкість встановлення контакту зі співрозмовником, адекватність реагування на його висловлювання і дії, вміння стежити за його реакцією, отримання задоволення від спілкування.

2. Психологічні вимоги до особистісних і професійних якостей педагога. Спрямованість особистості педагога та мотивація до педагогічної діяльності. Придатність, готовність та включеність як складники відповідності педагога професійній діяльності.

Основні складники психологічної культури вихователя ЗДО, що визначають психологічні вимоги до його особистісних і професійних якостей:

- 1) Психофізіологічні властивості педагога, що виступають в якості задатків і є передумовами для його ефективної професійної діяльності.
- 2) Спрямованість особистості вихователя як один із найважливіших чинників досягнення вершини в професійно-педагогічній діяльності, що утворюється сукупністю стійких мотивів, що зорієнтовують цю діяльність.
- 3) Особистісні якості педагога тісно пов'язані з особистісною спрямованістю.
- 4) Специфічні особливості психічних процесів.
- 5) Наявність психологічних знань (психологічна грамотність), що разом із знаннями педагогіки, сучасної політичної, економічної, екологічної, соціокультурної ситуації становлять своєрідний психолого-педагогічний світогляд.

3. Типи педагогів та індивідуальні стилі педагогічної діяльності

- **I тип.** У педагога поєднуються всі розглянуті характеристики. Це, як правило, досвідчений педагог, що свідомо обрав професію, відчуває до неї явну схильність, має глибокі знання, володіє різноманітними педагогічними методами та прийомами. Такому педагогу подобається процес спілкування з дітьми і передачі їм знань, він відчуває віддачу від дітей. Робота з дітьми для нього не несе особливої емоційної напруженості та не створює психологічних складнощів.

- **II тип.** Відсутня повноцінна включеність у педагогічне спілкування за наявності придатності та готовності до педагогічної праці. Зазвичай таке становище характерне для педагога, який щойно розпочав свою професійну діяльність або студента-практиканта. Здебільшого, він добре теоретично підготовлений, володіє останніми, найсвіжішими знаннями, має уявлення про різні педагогічні методи і вміє їх застосовувати, тобто готовність до діяльності у нього наявна практично в повному обсязі. Недолік включеності проявляється в надмірному емоційному напруженні під час роботи з дітьми. Педагог більше зосереджений на самому собі, його непокоїть те, як його сприймають діти, як він зможе знайти до них підхід. Він не завжди може адекватно відреагувати на нестандартну педагогічну ситуацію, що несподівано виникла.

- **III тип.** Відсутня повноцінна готовність до педагогічної діяльності за наявності придатності та включеності в неї. Такий варіант можливий, якщо суб'єкт вже здійснює педагогічну діяльність і відчуває від цього задоволення, але професійно до неї ще не повністю підготовлений і сам усвідомлює це. Наприклад, студенти педагогічних вузів після другого курсу іноді проходять літню практику як вожаті в дитячих оздоровчих таборах. Для повноцінного здійснення професійної педагогічної діяльності їм ще не вистачає накопичених до цього часу теоретичних знань і практичних педагогічних умінь, однак в ролі вожатих, вихователів студенти цілком розкривають свої педагогічні здібності, поринаючи у взаємодію з дітьми.

- **IV тип.** З усіх аспектів відповідності до педагогічної діяльності в людини є тільки придатність, тобто, в принципі, вона може стати педагогом, і вона сама приймає для себе такий можливий варіант професійного майбутнього, але жодних практичних кроків на шляху до цього нею поки ще не зроблено. Це характерно для більшості абітурієнтів педагогічних спеціальностей і для випускників шкіл, що розглядають серед наявних можливостей професійного вибору, зокрема і отримання педагогічної освіти, а також подальшу роботу за цією спеціальністю.

- **V тип.** Відсутня навіть придатність до педагогічної діяльності і, отже, ані готовність, ані включеність не можуть бути сформовані в принципі. Відсутність професійної придатності зазвичай свідчить про очевидні відхилення в розвитку, які перешкоджають здійсненню професійного навчання та повноцінної професійної діяльності.
- Індивідуально-психологічними особливостями особистості педагога та специфікою педагогічної діяльності обумовлюється стала система способів та прийомів, яка проявляється в різних умовах її здійснення. Ця система характеризує індивідуальний стиль педагогічної діяльності.

• **Основними сферами прояву індивідуального стилю педагогічної діяльності є: темперамент (тривалість і швидкість реакції, індивідуальний темп роботи, емоційність); характер реакції на ті чи інші педагогічні ситуації, а також на різні дії та вчинки дітей; вибір методів та засобів навчання і виховання; стиль педагогічного спілкування; застосування засобів психолого-педагогічного впливу на дітей, зокрема надання переваги тим чи іншим видам заохочень і покарань.**

- **На основі класифікації А. К. Маркової можна виокремити такі індивідуальні стилі педагогічної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу:**

1. Авторитарний стиль.

- Дитина розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не рівноправний партнер. Відсутня суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Вихователь встановлює жорстку дисципліну в групі дітей, контролює свої вимоги, сам приймає рішення, використовує свої права без врахування ситуації та думок дітей, не пояснює свої дії дітям, ставлячи їх перед фактом. Внаслідок цього діти стають безініціативними, бояться діяти самостійно, у них знижується пізнавальна активність, самооцінка і можуть виникати агресивні прояви (як прояв психологічного самозахисту). Головними методами виховного впливу такого вихователя є наказ та повчання, що ґрунтуються на прагненні виконувати чіткі методичні вказівки педагогічної діяльності. Такі вихователі серед колег зазвичай займають позицію лідера, однак істинної задоволеності від своєї професійної діяльності так і не отримують, оскільки немає емоційної віддачі від дітей.

2. Демократичний стиль.

- Дитина розглядається як рівноправний партнер по спілкуванню, колега в спільному пошуку знань (суб'єкт-суб'єктна взаємодія). Всі рішення щодо організації життєдіяльності в групі вихователь приймає разом з дітьми, враховує їхню думку, підтримує самостійність суджень, підкреслює досягнення і особистісні якості кожної дитини. При цьому такий вихователь вміє підтримати необхідну дисципліну в групі, м'яко скерувати потрібні дії дітей. Внаслідок цього діти виховуються у стані спокою, задоволення діяльністю, у них формується висока самооцінка. Методами виховного впливу є спонукання до дій, порада, прохання, навіювання. Такий вихователь більше уваги звертає на свої психологічні уміння, саморозвиток, для нього характерна велика професійна стійкість, задоволення своєю професією.

3. Ліберальний стиль.

- Вихователь не може забезпечити необхідної організації та контролю діяльності дітей у групі, не підтримує дисципліну, піддається бажанням дітей, передає їм ініціативу. Має сумніви під час вирішення педагогічних ситуацій, проявляє нерішучість. Внаслідок цього діти стають неорганізованими, капризними, часто конфліктують між собою. Через це вихователь сам не отримує задоволення від своєї діяльності, постійно напружується, що відображається на психологічному кліматі та в роботі з дітьми.
- У своїй педагогічній діяльності кожен вихователь має прагнути до здійснення демократичного стилю, оскільки саме він є найбільш доцільним, хоча і найбільш складним.

